

Луцький Олександр (Львів)

УДК 364.46(477.8)(09)»1941/1942»

СУСПІЛЬНА ДОПОМОГА ЖИТЕЛЯМ ПРИКАРПАТТЯ (восени 1941 – влітку 1942 рр.)

В статті проаналізовано екстраординарну ситуацію на Прикарпатті на початку нацистської окупації і розглянуто основні напрями, форми та методи діяльності української громадськості, спрямованої на організацію допомоги жертвам повені і голоду.

Ключові слова: повінь, голод, допомога потерпілим, переселення дітей.

У вітчизняній історичній науці утверджується позитивна тенденція, пов'язана з неупередженим розглядом та аналізом різних проявів легального організованого життя на окупованих нацистами та їх сателітами землях України часів Другої світової війни. Через ідеологічні причини вказана тема як самостійна дослідницька проблема десятки років знаходилася під негласним табу радянської історіографії. Сьогодні вона дедалі активніше входить у коло наукових зацікавлень українських істориків. Проте, незважаючи на великий масив наукової, достатньо удокументованої літератури, чимало аспектів проблеми ще належно не вивчено. Серед них — різні форми громадської добротності (допомога дітям-сиротам, людям старшого віку, інвалідам, родинам репресованих, полоненим, іншим вразливим категоріям населення), дослідження яких дозволяє по-новому осмислити тогочасний стан соціального та морального розвитку суспільства.

Стаття має на меті висвітлити участь української громадськості Галичини в допомогівій акції жертвам повені та голоду на Прикарпатті наприкінці 1941 — у першій половині 1942 рр. Невеликі за обсягом сюжети окресленої теми раніше вже вплітались у канву окремих робіт, проте вони не були самодостатніми і мали здебільшого побіжний характер. Не претендує на вичерпність і це дослідження. Потрібно й надалі здійснювати джерелознавчі пошуки, критично оцінити матеріали тогочасної преси, запроваджувати до наукового обігу нові архівні документи, спогади учасників та очевидців подій, а відтак скрупульозно зіставити фактичний матеріал для встановлення його достовірності. Без цього неможливі якісні зрушення у вивченні означеної проблеми.

Масовий голод узимку й навесні 1942 р. у гірських місцевостях Галичини був одним із найтрагічніших епізодів періоду нацистської окупації краю. Регіон найбільше постраждав від вересневої повені 1941 р., наслідки якої виявилися катастрофічними для населення. На початку вересня 1941 р. після кількадечних безперервних інтенсивних дощів на Бойківщині, Гуцульщині і Лемківщині з берегів вийшли ріки Дністер, Прут, Черемош, Бистриця,

Лімниця, Стрий, Сян. Повінь одразу охопила великі території й набула руйнівного характеру. Вода залила тисячі гектарів полів, городи, пасовища, зруйнувала будинки, дороги, мости, спричинила масову загибель худоби і домашньої птиці. Були жертви і серед людей¹. У числі газети «Самбірські вісті» від 11 вересня 1942 р. очевидець так писав про повінь на Бойківщині: «Дня 30.VIII.1941 р., пізнім вечором страшні хмари почали надтягати з заходу. Вночі почав падати легенький дощ, який падав цілу неділю й понеділок з малими перервами. Вода в Дністрі і Стривігору почала чимраз більше прибувати, а у вівторок, о годині 8- й зрання, почала з великою силою виступати з берегів [...] Села Бабине, Береги і Кружики залляла вода протягом одної години цілком... Жаль серце стискав, сльози самі тиснулися до очей, коли з підвищеного місця хтось дивився на безкрає море води, в якому стирчали лишень телеграфічні стовпи, дерева і верхи хат. Збіжжя, яке було вижате чи в копах, а також конюшина в копицях скорим темпом сплили, неначе б, перті водою, тікали від своїх властителів. Вся ярина, бульба, отава знищені дотла».

Аналогічна ситуація склалася на Гуцульщині й Покутті, де за багатолітніми спостереженнями подібна повінь була ще в 1886 р. Рівні води р. Дністра на ділянці Галич — Заліщики піднімалися на 8–10 метрів². У Станиславові під водою опинилися передмістя, припинила роботу електростанція, перервався залізничний зв'язок з околицями. Півтораметровий шар води значної площі залив Надвірну³. На 10 метрів понад свій нормальний стан піднеслась розбурхана вода у р. Сян. В зоні затоплення опинився Перемишль й навколишні села: Острів, Бутковичі, Пралківці, Вовче, Перекопане та ін.⁴.

Тисячі людей, втративши все своє майно, залишилися без даху над головою і без засобів до існування. З огляду на те, що більшість селянських господарств у гірських районах краю як і раніше, за польського панування, так і за час майже дворічного перебування під радянською владою з великими труднощами зводили кінці з кінцями⁵, вереснева повінь прирекла горян на неймовірні страждання й бідування. Найважче було селянам з колишньої прикордонної смуги, звідки їх виселила радянська влада, а з початком радянсько-німецької війни вони повернулися до своїх спустошених господарств та напівзруйнованих будинків. Повінь остаточно розвіяла сподівання селян на краще майбутнє, поставивши їх у безвихідь.

Для порятунку потерпілих від повені українська інтелігенція ініціювала створення в містах і селах Галичини громадських комітетів допомоги. 6 вересня 1941 р. Коломийський окружний комітет допомоги жертвам повені на чолі з о. прелатом Олександром Русиним звернувся до населення округи із закликом організувати подібні комітети на місцях і розпочати збір продуктів, одягу, будівельних матеріалів тощо⁶. Оперативно було розроблено й оприлюднено інструкцію для комітетів, яка утверджувала засади самоорганізації та самопомоги. Ініціативу підтримала громадськість Галичи-

ни, і вже у вересні–жовтні найбільш потерпілі села одержали першу допомогу. Для створення фонду допомоги на Бойківщині службовці й робітники-українці сплачували 1–2 відсотки зарплати. У Дрогобицькій окрузі почалася збірна акція під гаслом «Допоможім собі самі», основною ідеєю якої було самообмеження. 5 грудня 1941 р. місцевий український окружний комітет звернувся до громадськості з настановою: не їсти сніданку в неділю, а заощаджені продукти передавати потребуючим. На заклик першими зголосилися громади сіл Болехівці, Уличне, Снятинка, Воля Якубова, Почасевичі, Летня. Через кілька днів їх представники, незважаючи на власну незаможність і розуміючи важливість допомогової акції, почали звозити до комітету перші сотні кілограмів збіжжя, картоплю, яйця, овочі⁷. У містах до збору коштів на допомогу потерпілим приєдналась і творча інтелігенція. 4 жовтня у Станиславові з ініціативи місцевих мистецьких кіл у переповненому залі відбувся добродійний концерт на підтримку жертв повені⁸. У ньому взяли участь провідні митці міста: піаніст Т.Левицький, скрипалька О. Сімович, віолончеліст І. Вольфсталь, хор «Думка», оркестр театру ім. І.Франка під керівництвом І. Недільського⁹.

Увагу справі допомоги потерпілим приділив також провід Організації українських націоналістів самостійників-державників. Як свідчить М.Лебедь, тогочасний урядуючий провідник ОУН СД, на першій конференції ОУН, яка відбулася наприкінці вересня — початку жовтня 1941 р. окремо розглядалося питання боротьби з голодом в підгірських районах Галичини¹⁰. Членам ОУН було доручено організувати допомогу для голодуючих по селах і допильнувати, щоб ніхто з українського населення такої допомоги не цурався¹¹.

Німецька окупаційна адміністрація мало переймалася турботами і проблемами поневоленого населення, хоча навіть її представники висловлювали занепокоєння розмірами спустошень, заподіяних стихією, і виділили невеликі кошти і продукти для окремих потерпілих місцевостей. Вони при цьому керувалися не мотивами гуманності, а усвідомленням небезпеки масштабів руйнувань і загрози від традиційних супутників природних катаклізмів — інфекційних епідемій, що могли зачепити також військових та цивільних німців, які опинилися на цих теренах. Траплялося, що окремі німецькі урядовці в міру сил і бажання намагалися сприяти українським громадським чинникам в організації допомоги потерпілим, як до прикладу це робив станиславівський окружний староста д-р Альбрехт, але подібні поодинокі випадки не мали вирішального впливу на ситуацію. Водночас гітлерівці постійно наголошували, що за будь-яких обставин усі без винятку округи Генеральної Губернії, в тому числі й найбільш постраждалого від стихійного лиха галицького дистрикту, мусять повністю здати до кінця 1941 р. сільськогосподарський натуральний податок (т. зв. контингент), накладений

на селян ще в серпні. Окупанти не бажали враховувати скрутне становище селян, в якому вони опинилися після повені. 4 жовтня 1941 р., тобто на початку заготівельної кампанії, губернатор галицького дистрикту К.Ляш у виступі перед представниками німецької адміністрації краю наголосив: «Головним завданням в дистрикті Галичина є збір та вивезення врожаю. Дистрикт є областю з надлишком зерна»¹².

Проте для більшості індивідуальних господарств, які опинилися в зоні повені, встановлені норми здачі аграрної продукції виявилися нереальними для виконання. За таких обставин Український центральний комітет (УЦК), єдина дозволена окупантами громадська представницька організація українців у межах усієї Генеральної Губернії, звернувся до головного відділу прохарчування і сільського господарства в уряді генерального губернатора з клопотанням про зниження розмірів контингентів у зоні стихійного лиха та продовження термінів їх здачі. За даними М.Сича, внаслідок зусиль УЦК керівник згаданого відділу окупаційної адміністрації визнав за можливе зменшити контингент відповідно до стану врожаю в окремих громадах та продовжити термін його здачі. Умовою застосування знижок стала вимога здачі продуцентами 60% накладених контингентів¹³. Самбірський повіт, зокрема, повинен був здати в 1941 р. контингент жита в розмірі 23,3 тис. центнерів, пшениці — 10,6 тис., ячменю — 8,1 тис., вівса — 16 тис., картоплі — 73,7 тис. центнерів. Коли окупанти виявили, що їх розпорядження належно не виконуються, самбірське староство оголосило крайній термін здачі контингенту. Того ж дня десять селянських родин, яким інкримінували «злобне затаєння продуктів» було вислано до таборів примусової праці, а їхнє майно і господарство конфіскували¹⁴. За невиконання податкових приписів передбачалися надзвичайно суворі санкції: аж до смертної кари включно. Згідно з розпорядженням німецької влади, власник господарства за невиконання норм поставок сільгосппродукції або несвоєчасну сплату податку підлягав: 1. Високим грошовим штрафам. 2. Конфіскації всього живого інвентарю. 3. Конфіскації збіжжя і всього майна та відправці на виконання важких примусових робіт в таборах. 4. Карі смерті¹⁵. Щоб уникнути каральних заходів, селяни змушені були віддавати найнеобхідніше.

Щоб примусити населення якомога швидше розрахуватися з владою, окупанти заборонили вільний продаж сільськогосподарської продукції, а на Бойківщині, Гуцульщині та Лемківщині до закінчення здачі контингенту зупинили роботу млинів, насильно вилучаючи у жителів жорна і ручні млинки. Запроваджено карткову систему розподілу продуктів, мізерна відпускна норма яких для ненімецького населення не забезпечувала мінімальних фізіологічних потреб. При цьому для селян видача продовольчих пайків взагалі не передбачалася, оскільки вважалося, що вони здатні себе прогодувати.

За таких обставин наприкінці 1941 р. і особливо на початку 1942 р., в умовах незвично холодної і довгої зими, більшість південних районів Галичини охопив масовий голод. З початку 1942 р. звідти почали надходити повідомлення про зростання випадків голодної смерті. На Бойківщині і Гуцульщині така загроза постала для 250 тис. осіб. За даними УЦК на початок травня на Стрийщині голодувало 69000 осіб, Коломийщині — 41138, Самбірщині — 39000, Дрогобиччині — 30000, Калушині — 35000, Станиславівщині — 17412 осіб¹⁶. Люди пухли від голоду, хворіли і помирали. За матеріалами ОУН лише в Станиславівському повіті за першу половину 1942 р. від голодного виснаження померло 6000 осіб. Особливо сильний голод поширився в гірських місцевостях, де в селах через ослабленість від хронічного недоїдання щоденно помирали 12–14 осіб¹⁷. 11 лютого 1942 р. на засіданні виділу (управи) Української національної ради адвокат В.Лисий стверджував: «[...] Економічна руїна загалом доведена до краю. Найгірше в горах, бо бойки і гуцули нічого не дістають, а владі це байдуже. З Поділля довозити хліб не можна, хоч є дозволи крайсгауптманів, бо відбирають, ще й б'ють. Голод зростає. До того особиста свобода більше обмежена, як за большевиків. Стягання контингентів проводиться у безмилосердний, просто жорстокий спосіб. Розбивають скрині, забирають усе, б'ють, при чому село нічого дістати не може. А контингенти рішуче зависокі. Багато людей арештують невинно. [...]»¹⁸. 15 травня 1942 р. о. Євген Левицький — парох с. Баличі Підгірні у листі до митрополита Андрея Шептицького зазначав « [...] тим часом в Баличах страшний голод. Кількоро старших парохіян померло дослівно з голоду. В такому селі, де все, що мало будь-яку відживну вартість, з'їдено, дуже маленько посаджено чи посіяно. Вправді влади призначили деяку кількість бульби та зерна на засів, однак люди, які місяцями примирають з голоду, все насіння мимо строгости наказу поз'їдали. З голоду їдять люди падлину, множаться рабункові напади, виводять худобу зі стаєн і вбивають в корчах задля м'яса»¹⁹.

Голод в українських селах Прикарпаття шаленів аж до середини липня 1942 р., щоденно забираючи нові жертви. Стягнення контингентів продовжувалося з попередньою беззастережністю. У деяких місцевостях німецькі карні експедиції окрім усіх запасів харчів реквізували все, що мало якусь матеріальну вартість: чоботи, мило, годинники тощо²⁰. До участі у зборі контингентів нацистська адміністрація залучала й українську поліцію, яка теж застосовувала насильство і примус. Певне уявлення про це дає витяг зі звіту керівника Станиславівського проводу ОУН-СД «Богданка»: «В Рогатинщині до збірки контингенту німці організують теж українську поліцію, яка свої обов'язки виконує аж надто «солідно» (побої, здирства). Роблять це головню нейтральні підлі типи і барановщики²¹, які за це дістають премії (горілка, папіроси і т. д.)»²². У серпні 1942 р. митрополит Андрей Шептиць-

кий в листі до папи Пія XII зазначав: «сільському населенню нав'язаний режим рабства; практично всіх молодих людей насильно вивозять до Німеччини працювати на фабриках та фермах. У селян відбирають все, що вони вирощують, і від них вимагають подвоїти продукцію. Покарання за купівлю чи продаж через виробника — смерть»²³. Навіть ті, хто досі був досить заможним, констатував митрополит, зазнають зубожіння і потерпають від голоду²⁴. Лише наприкінці липня 1942 р., як інформував оунівський «Вісник української інформаційної служби» (1942, № 7–8), в Галичині було зафіксовано деяке зменшення випадків голодної смерті, коли «[...] зав'язалась бараболя, напучнявіли колоски зерна і люди замість травною і хабаззям стали жититись недоспілою бараболею і таким же зерном»²⁵.

Селяни рятувалися як могли. За свідченнями Г.Дем'яна (1929 р. н.) навесні того страшного 1942 р. у його рідному селі Грабовець, розташованому в Сколівських Besкидах, «недоїдало все населення, навіть заможніші родини [...], [...] люди варили різні трави. Лобода і заяча капуста вважалися ще лакоминкою. Із смереки зривали молоді пагінці, очищали їх і готували з того страву, а то й цілком сирими їли. На болотистих місцях виривали так звані нюнюки. Очищали їх низ від болота та позеленілих листків і з'їдали. Таким способом найбільше тамувала голод дівтора, яка доглядала худобу на пасовищах. Рятувало ще трохи те, що була якась худобина. Але ж молока більшу частину забирали окупанти. Зарізати теля чи свинку було суворо заборонено»²⁶. Багато з горян, щоб урятуватися, вирушали в пошуках хліба до інших, переважно східних і північних округ галицького дистрикту, де селяни зібрали непоганий урожай. Прибулі випрошували харчі чи обмінювали на них свої речі. Проте німецькі порядки не дозволяли вільно перевозити продукти з однієї округи до іншої. Поліція й жандармерія затримувала верховинців на залізничних станціях, польових дорогах і стежках й конфіскувала придбані ними продукти. Ці акції супроводжувалися знущаннями і побиттям людей. Добратися до дому без втрат вдалося небагатьом²⁷. Орест Кузьма (1928 р. н.) — колишній мешканець с. Хватова (тепер — Буського району Львівської області) згадує випадок, коли жінка, в якій відібрали збіжжя, з розпуки кинулася під поїзд²⁸.

Надзвичайна ситуація в гірських районах згуртувала українську громадськість. Український центральний комітет розпочав масову акцію допомоги голодуючим, яка поруч із пекучою проблемою порятунку інтернованих у нацистських таборах військовополонених українців-бійців Червоної армії стала для комітету першочерговою і невідкладною турботою. Так, 4 березня 1942 р. у Львові було скликано конференцію делегатів з потерпілих теренів, де створили окрему комісію для організації негайної допомоги голодуючим з засягом діяльності на цілу Генеральну губернію і призначили в цій справі спеціального уповноваженого УЦК²⁹. Ним став Дмитро Паліїв, що від 1939 р.

жив у Криниці (Лемківщина, тогочасна територія Краківського дистрикту), Після того, як німецька влада заборонила Палієву перебувати в Галичині, його на цій посаді замінив лікар Іван Черкавський³⁰. Осідком комісії став Львів (вул. Личаківська, 37-а).

Митрополит А.Шептицький, єпископи станиславівський Г.Хомишин і перемиський Й.Коциловський 25 березня 1942 р. підписали спільне послання духовенства всіх греко-католицьких єпархій Генеральної губернії, в якому закликали до активної допомоги голодуючим та координування своєї праці з відповідними заходами УЦК. Священиків зобов'язували всіляко стимулювати вірних до складання пожертв на потреби голодуючих у неділі та свята і пересилати матеріальну допомогу до УЦК та його місцевих комітетів. Крім того, духовенству було доручено спільно з УЦК організувати в потерпілих місцевостях народні кухні, де голодуючі могли б отримувати мінімальне харчування³¹. В Новосандецькій окрузі (західна Лемківщина) активом місцевого Українського допомогового комітету вже у лютому 1942 р. було організовано 10 громадських кухонь, в яких харчувалося близько 3 тис. осіб³².

Найбільшого розмаху акція досягла у травні–червні. У березні 1942 р. УЦК вдалося вибити від влади харчові приділи для голодуючих і передати їх на Підгір'я. Загальний обсяг виданих владою харчів становив 437,5 тонн. Цих продуктів виявилось рідше замало, щоб забезпечити потребує населення навіть у Галичині. Тому для найбільш постраждалих місцевостей, таких як Турка, Сколе, Долина, Ділятин УЦК виділив із своїх власних запасів 241,3 тонн продовольства³³. До початку червня 1942 р. у дев'яти галицьких округах, що найбільше постраждали від голоду, УЦК організував 486 народних кухонь, послугами яких користувалися 96,7 тис. осіб, з них 80 відсотків склали діти, решту особи старшого віку і непрацездатні. Всі вони одержували щоденне одноразове харчування. В окремих селах, де з огляду на високогір'я і дисперсне розселення мешканців не було змоги організувати народні кухні, представники УЦК роздавали індивідуальну харчову допомогу³⁴. Левова частина цієї роботи була виконана жінками.

Однак для повсюдного відкриття народних кухонь і надання допомоги всім потребуєчим УЦК не мав ані коштів, ані продуктів, ані організаційних можливостей. За таких обставин було вирішено терміново вивезти з голодуючих районів хоча б частину дітей віком від 8 до 14 років у ті місцевості Галичини, де була змога врятувати їх від смерті, передусім на Опілля та Поділля. Згоду на це дала й німецька адміністрація.

У березні 1942 р. УЦК розробив детальний план перевезення дітей і розгорнув потужну пропагандистську акцію в пресі. Низові структури на місцях отримали точні інструкції щодо механізму переселення, зібрали необхідні статистичні дані про кількість дітей, яких батьки зголошувалися відпустити. В округах, які приймали переселенців, були визначені конкретні

повіти й села, куди повинні були переїхати діти. Кореспонденти пресових видань краківсько-львівського «Українського видавництва» докладно нотували перебіг переселенської акції, закликаючи всіх, хто зустрічав переселюваних дітей в дорозі і тих, хто приймав їх на тривалий побут, «виявити якнайбільше зрозуміння до їхнього положення та заступити їм їхніх батьків. Часто повинні їм дати навіть більше, як деякі батьки, які цієї опіки чи не вміли, чи не могли дати. Це наш суспільний обов'язок!»³⁵. Відділ народного здоров'я УЦК закликав до співпраці українських лікарів. На перехідних станціях чергував медичний персонал, стежачи за дотриманням переселенцями гігієнічних норм і правил, надаючи безпосередню допомогу хворим, забезпечуючи їх ліками. Духовними опікунами дітей були священники і вчителі народних шкіл, зазвичай супроводжуючи їх до місць призначення. Українська кооперація в Галичині, її центральні установи — Ревізійний союз українських кооператив, Центросоюз, Маслосоюз, Народна торгівля — за всіх існуючих тоді обмежень надали допомогу коштами, продуктами харчування, транспортом. Почесне головування в комісії допомоги голодуючим, створеної з відповідальних і сповнених посвяти людей, доручили митрополитові Й. Сліпому.

Завдяки координації дій співробітників УЦК і зусиллям усього українського суспільства в квітні-травні 1942 р. з усіх потерпілих від голоду місцевостей залізничним транспортом, вантажними автомобілями, підводами було вивезено 22,3 тис. дітей, в т. ч. із Самбірської округи — 3,2 тис., Дрогобицької — 3,9 тис., Коломийської — 2,3 тис., Станиславівської — 3,5 тис., Стрийської — 5,6 тис., Калуської — 2 тис., Перемишльської — 1,2 тис. Крім того, близько 3 тис. дітей батьки та родичі вивезли самостійно³⁶. У дорозі на всіх транзитних пунктах дітям та їх наставникам забезпечили харчі, зібрані серед місцевого селянства.

Найбільше дітей прийняли округи: Тернопільська — майже 8 тис., Чортківська — 3,7 тис., Золочівська — 2,1 тис., Кам'яно-Струмилівська — 2,1 тис., Бережанська — майже 1 тис.³⁷ Про готовність прийняти переселенців тамтешні жителі заявляли ще раніше, але повною мірою добра воля виявилася, коли діти прибули на місце призначення. Їх розхапали українські родини, взявши на себе відповідальність за матеріальну і моральну опіку над ними. Незважаючи на власні нестатки, опікуни подбали, щоб переселенці були добре нагодовані та одягнені. В цьому незабаром мали змогу переконатися й багато батьків, які приїхали їх відвідати. Зі свого боку діти допомагали тим родинам, які їх прийняли: пасли худобу, рубали дрова, виконували іншу посильну роботу на господарстві³⁸. Представники УЦК здійснювали контроль за станом переселенців, дбали, щоб їм не чинили кривди. Лікарі стежили за здоров'ям дітей, священники проводили серед них виховну роботу. В багатьох випадках для переселенців організовували навчання в народних школах. Водночас УЦК дорікав, що подекуди лікарі не належно здійснювали

медичне обстеження перед від'їздом дітей, що стало причиною частих звернень-скарг українських окружних комітетів, які організували прийом і розселення. Траплялися й інші недоліки в організації переселенської акції, але в цілому, як констатував у липні 1942 р. УЦК, «[...] переведені контролю виявили, що загально переселеним дітям живеться добре [...]»³⁹.

В середині серпня 1942 р., коли небезпека голодомору у гірських районах минула, почалося організоване, добре сплановане повернення дітей додому. У другій половині серпня-протягом вересня діти повернулися до своїх сімей. Усі вони везли зі собою скромні подарунки, опікуни спорядили їм на дорогу хліб, молоко, мед, яблука, а також одяг (новий чи перешитий) і взуття. Майже всі повернулися, лише тисяча дітей-сиріт або тих, чиїх батьків примусово вивезли до Німеччини, залишилася у своїх опікунів до кінця війни або й назавжди.

Отже, допомогова акція 1941–1942 рр., врятувавши життя і здоров'я десяткам тисяч мешканців Бойківщини, Гуцульщини, Лемківщини засвідчила достатньо високий рівень соціальної згуртованості й організованості українського суспільства в Галичині. Ця подія виявила, що в критичні, екстремальні моменти історії краща частина української інтелігенції здатна давати раду складним випробуванням, згуртовуючи громадськість на засадах національної солідарності і добровільної жертвності.

В статъе проанализирована экстраординарная ситуация на Прикарпатье в начале нацистской оккупации, рассмотрены основные направления, формы и методы деятельности украинской общественности, направленной на организацию помощи жертвам наводнения и голода.

Ключевые слова: наводнение, голод, помощь потерпевшим, переселение детей.

The article provides an analysis of the extraordinary situation in the Ukrainian Carpathian region at the beginning of the Nazi occupation, in particular of the main directions, forms and methods of activities of Ukrainian intelligentsia aiming at the organization of help to victims of flood and famine.

Key words: flood, famine, help to victims, resettlement of children.

¹ Державний архів Львівської області (далі — ДАЛО). — Ф. Р-35. — Оп. 2. — Спр. 170. — Арк. 1.

² Сусідко М.М., Лук'янець О.І. Районування територій України за ступенем гідрологічної небезпеки // http://www.uhmi.org.ua/pub/nr_253/18_Sosedko+Luk.pdf

³ Повінь на Прикарпатті // Воля Покуття. — 1941. — 28 вересня.

⁴ З українського життя. Перемищина // Краківські вісті: щоденник. — 1941. — 7 вересня.

⁵ Не випадково Коломийська окружна управа, контрольована ОУН, ще у липні 1941 р. звернулася до селян Коломийського, Снятинського, Городенківського повітів із закликом, щоб під час жнив і загалом польових робіт приймали на роботу верховинців і у такий спосіб дали горянам матеріальну допомогу і «відвернули від них марево голоду, що рік-річно відвідує нашу Гуцульщину» // Воля Покуття. — 1941. — 27 липня.

⁶ Відозва Окружного Комітету помочі жертвам повені // Воля Покуття. — 1941. — 14 вересня.

⁷ «Поможім самі собі». Робота Українського окружного комітету Дрогобиччини // Вільне слово. — 1942. — 24 січня.

⁸ З життя у Львові й у Галичині // Краківські вісті: щоденник. — 1941. — 17 жовтня.

⁹ Концерт на допомогу жертвам повені // Вільне слово. — 1941. — 19 жовтня.

¹⁰ Лебедь М. Українська Повстанська Армія. Її генеза, ріст і дії у визвольній боротьбі українського народу за Українську Самостійну Соборну Державу. Ч. 1: Німецька окупація України. Репринтне вид. — Дрогобич, 1993. — С. 30.

¹¹ Дяків В. Мої спогади про Осипа Горнового. (У записі Л. Шанковського) // Дяків-Горновий О. Ідея і чин. Повна збірка творів. — Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен, 1968. С. 51.

¹² ДАЛО. — Ф. Р-35. — Оп. 6. — Спр. 34. — Арк. 4. Цит. за: Боляновський А. Німецька окупаційна політика в Галичині у контексті гітлерівського «нового порядку» в Європі у 1941–1944 рр. Дисертація на здобуття наук. ступеня канд. історичних наук зі спеціальності 07. 00. 02 — всесвітня історія. Львів. 2000. — С. 146.

¹³ Сич М. Українська кооперація в Галичині під час II світової війни. — Львів. 2000. — С. 242.

¹⁴ Наша хроніка. Селяни Самбірського повіту мусять негайно здати контингент // Вільне слово. — 1942. — 9 березня.

¹⁵ Боротьба трудящих Львівщини проти німецько-фашистських загарбників в 1941–1944 рр. Зб. документів і матеріалів. — Львів, 1949. — С. 90.

¹⁶ Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі — ЦДАВО України). — Ф. 3959. — Оп. 2. — Спр. 59а. — Арк. 10.

¹⁷ Центральний державний архів громадських об'єднань України. — Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 1622. — Арк. 5; Лебедь М. Українська Повстанська Армія... — С. 30.

¹⁸ Протоколи нарад Ради сеньйорів і Української Національної Ради. Від липня 1941 до лютого 1942. (машинописна копія). — Арк. 131 // Особистий архів Михайла Романюка у Львові.

¹⁹ Центральний державний історичний архів України у Львові (далі — ЦДА України у Львові). — Ф. 201. — Оп. 1. — Спр. 109. — Арк. 168.

²⁰ Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі — ГДА СБУ). — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 21. — Арк. 85зв.

²¹ Ймовірно від прізвища Я.Барановського — секретаря (з 1933 р.) Проводу ОУН, якого в організації підозрювали у співпраці з польською поліцією. Після розколу ОУН працював в ОУН (м). 11 травня 1943 р. вбитий у Львові за нез'ясованих обставин.

²² Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали. / Відп. ред. М.Кугутяк. — Т. 2. — Кн. 1 (1939–1945). — Івано-Франківськ, 2009. — С. 216.

²³ Кравчук А. Християнська соціальна етика під час німецької окупації, 1941–1944: Митрополит Андрей (Шептицький) про солідарність, опір владі та захист святості життя // Ковчег. Науковий збірник із церковної історії / За ред. Б.Гудзяка, І.Скочиляса та О.Турия. — Львів, 2000. — Ч. 2. — С. 229.

²⁴ Там само.

²⁵ ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 21. — Арк. 85зв.

²⁶ Дем'ян Г. Грабовець (Історико-народознавче дослідження). — Львів, 2007. — С. 227.

²⁷ 25 лютого 1942 р. у своєму щоденнику поет Мирослав Кушнір, що проживав тоді у Бережанах, писав: «Незчисленними підводами, зі санчатами, а то й пішки з торбою на плечах мандрують наші підгір'яни від села до села за прошеним і міняним хлібом. А тут саме слідує найтрагічніше. Це все, що вони наміняли чи просто випросили у людей, їм забирають. Поліція все конфіскує. А потім вертає бойко без скравка (окрайця — О.Л.) хліба назад у свої гори і гине з голоду. [...] (див.: Кушнір М. Невкоєне серце.: Поезії, проза, матеріали до життєпису / Передмова М. Дубаса. — Львів, 2005. — С. 335–336).

²⁸ Кузьма О. Дорогою мого життя. Спомин. (машинописна копія) — С. 15 // Особистий архів Михайла Романюка у Львові.

²⁹ За координацію і розбудову українського зоорганізованого життя // Наші дні. — 1942. — № 4. — С. 3.

³⁰ Паньківський К. Роки німецької окупації. 1941–1944. Друге вид. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1983. — С. 104; Кубійович В. Мені 70. — Мюнхен; Париж, 1970. — С. 49.

³¹ Послання до духовенства всіх греко-католицьких єпархій Генеральної Губернії // Місіонар. Релігійний місячник. 1942. Ч. 5. — С. 54.

³² Ценко М. Допомога потребуєчим — гідна наслідування. Допомогові кухні на Лемківщині — Криниччині // Львівські вісті. — 1942. — 26 лютого; ЦДІАУ у Львові. — Ф. 201. — Оп. 1. — Спр. 86. — Арк. 123.

³³ ЦДАВО України. — Ф. 3959. — Оп. 2. — Спр. 39. — Арк. 67зв.

³⁴ З краю. 486 народних кухонь при українських комітетах // Краківські вісті: щоденник. — 1942. — 19 червня.

³⁵ Дбаймо про здоров'я переселюваних дітей // Краківські вісті: щоденник. — 1942. — 17 травня.

³⁶ Всього для переселення підготували близько 35 тисяч дітей, проте вільних місць для них виявилось на означений час тільки 25 тисяч / Див.: Переселення 15000 дітей // Краківські вісті: щоденник. — 1942. — 19 травня.

³⁷ Дзиндра Я. Переселення українських дітей весною 1942 // За народ. Календар на 1943 рік. Львів. — С. 88–89.

³⁸ Кузьма О. Дорогою мого життя. Спомин... — С. 15.

³⁹ Суспільна опіка. Акція переселення дітей // Вісник Українського Центрального Комітету. — Краків-Львів, 1942. — Ч. 7/13. — С. 40.